

Αρμενοπουλος

Μηνιαία νομική επιθεώρηση

ΒΡΑΒΕΙΟ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
ΑΘΗΝΩΝ

1

ΕΤΟΣ 72ο
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2018

Από τα ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1	ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ Η υποχρεωτική προδικασία διαμεσολάβησης υπό το ν. 4512/2018. Ερμηνευτικά ζητήματα υπό το πρίσμα του δικονομικού δικαίου: μια πρώτη καταγραφή ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΠΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, Επίκ. Καθηγητή Νομικής Σχολής Δ.Π.Θ.
20	Ερμηνευτικά ζητήματα του θεσμού της υποχρεωτικής διαμεσολάβησης ως προς τις μορφές περατώσεως της διαδικασίας, τα προσόντα του διαμεσολαβητή και την αμοιβή του ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΚΑΡΑΜΕΡΟΥ, ΔΝ-Δικηγόρου
33	ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ Αστικό δίκαιο ΜονΠρΘεσ 14970/2017, Αναπροσαρμογή μισθώματος κατ' ΑΚ 288 και 388. Υπεισέλεση νέου κτήτορα σε επαγγελματική μίσθωση ΠολΠρΘεσ 2720/2017, Αυτούσια διανομή με σύσταση διαμερισμένης ιδιοκτησίας σε αυθαίρετες κατασκευές που "τακτοποιήθηκαν" ΜονΠρΘεσ 4600/2018, Διορισμός ειδικού επιτρόπου ανηλίκου σε περίπτωση σύγκρουσης με τα συμφέροντα των γονέων του ΠολΠρΒολ 11/2018, Ακύρωση πλασματικής αποδοχής κληρονομιάς
50	Εμπορικό Δίκαιο ΜονΠρΠατρ 134/2018, Λύση μονοπρ. ΙΚΕ. Θάνατος μοναδικού εταίρου ΑΠ 1667/2017, Ευθύνη ΕΚ και έναντι του ασφαλιστή που ικανοποίησε τον παθόντα δυνάμει σύμβασης μικτής ασφάλισης, υποκαθιστάμενος στα δικαιώματά του κατά του ΕΚ. ΑΠ 1470/2017, Περιορισμός της ευθύνης για ναυτικές απαιτήσεις κατά τη Σύμβαση Λονδίνου 1976 ΑΠ 1580/2017, Δόλια παράλειψη ακριβούς περιγραφής περιουσιακού στοιχείου. Απαράδεκτη διόρθωση της αίτησης με την έρεση
78	Εργατικό Δίκαιο ΜονΕφΘεσ 30/2018, Ομαδικές απολύσεις ΜονΕφΘεσ 46/2018, Εργασία το Σάββατο
84	Πολιτική Δικονομία ΜονΠρΘεσ 14090/2017, ΕφΘεσ 114/2017, Μη καταβολή δικαστικού ενσήμου ΜονΠρΒερ 45/2017, Αγωγή για αφαίρεση γονικής μέριμνας απορρίπτεται, επειδή προσήκουσα είναι η εκούσια δικαιοδοσία

ΜονΠρΛαρ 564/2017, Συναινετικό διαζύγιο με στοιχεία αλλοδαπότητας, παρατηρ. Λαγούδη

103 **ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ**
ΑΠ 2099/2017, Απόρριψη αναίρεσης ως απαράδεκτης λόγω ελλιπούς γραμματίου προεπισπράξης
ΓνωμΕισΑΠ 4/2018, Διαδικασία λήψεως DNA κατά το στάδιο της αστυνομικής προανάκρισης

114 **ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ**
ΣτΕ 3281/2017, Δεν αντίκειται στο Σύνταγμα ή το ευρωπαϊκό δίκαιο η αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης, παρατηρ. Α. Καϊδατζή
ΣτΕ 684/2018, Κανονιστική, ωστόσο μη πολεοδομική η νομική φύση της ΥΑ (ανα)κατάταξης του οδικού δικτύου, παρατηρ. Ι. Μαθιουδάκη
ΔΕφΘεσ 655/2017, Μη νόμιμη η απαρέγκλιτη εφαρμογή εκ των προτέρων καθορισθέντων κριτηρίων άσκησης της διακριτικής ευχέρειας διοικητικού οργάνου

136 **ΔΙΚΑΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ**
ΔΕΕ, 5122/2017, C-42/17, Τα δικαιώματα των κατηγορουμένων κάμπτουν το άρθρ. 325 της ΣΛΕΕ, παρατηρ. Αθ. Τάκη
ΔΕΕ, 20.12.2017, C-434/15, Η Uber συνιστά εταιρία παροχής μεταφορικού έργου

152 **ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ**
ΑΠ 2027/2017, Δεν ισχύει επί δικηγόρου η ΑΚ 656

155 **ΕΙΔΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ**
Χρήση ψευδούς βεβαιώσεως. Ερμηνευτική προσέγγιση του άρθρου 242 παρ. 4 ΠΚ. Τιμωρία του εγκλήματος σε βαθμό κακουργήματος
ΑΝΔΡΟΜΕΔΑΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ, Αντιπαιαγγελέως Πρωτοδικών

158 **Η ακύρωση της πλασματικής αποδοχής ως αποποίηση της κληρονομιάς**
ΣΤΑΜΑΤΗ ΚΟΥΜΑΝΗ, Επίκ. Καθηγητή Νομικής Σχολής ΑΠ.Θ.

164 **Η διαδικασία της κατανομής του κεφαλαίου μετά τη δήλωση περιορισμού της αστικής ευθύνης του πλοιοκτήτη για ζημίες ρυπανσης από πετρέλαιο**
ΚΑΛΛΙΟΓΗΣ ΜΗΤΚΑ, ΔΝ-Επιστ. Συνεργάτη ΕΑΠ και Πανεπιστημίου Λευκωσίας

IV. ΔΙΚΑΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

ΔΕΕ της 5^{ης}.12.2017
(υπόθεση C-42/17)
M.A.S. και M.B.

«Προδικαστική παραπομπή - Άρθρο 325 ΣΛΕΕ - Απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2015, Taricco κ.λπ. (C-105/14, EU:C:2015:555) - Ποινική διαδικασία αφώρως εγκλήματα σχετικά με τον φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) - Εθνική νομοθεσία προβλέπουσα προθεσμίες παραγραφής δυνάμενες να οδηγήσουν σε ατιμωρησία των εγκλημάτων - Προσβολή των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Υποχρέωση μη εφαρμογής κάθε διατάξεως του εσωτερικού δικαίου που δύναται να θίξει τις υποχρεώσεις που επιβάλλει στα κράτη μέλη το δίκαιο της Ένωσης - Αρχή "ουδέν εγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο"»

Απόφαση

1. Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 325, παράγραφοι 1 και 2, ΣΛΕΕ, όπως το άρθρο αυτό ερμηνεύθηκε με την απόφαση της 8ης Σεπτεμβρίου 2015, Taricco κ.λπ. (C-105/14, EU:C:2015:555) (στο εξής: απόφαση Taricco).

2. Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ποινικής δίκης κατά των M.A.S. και M.B. που αφορά εγκλήματα σχετικά με τον φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ).

Το νομικό πλαίσιο Το δίκαιο της Ένωσης

3. Το άρθρο 325, παράγραφοι 1 και 2, ΣΛΕΕ προβλέπει τα εξής:

«1. Η Ένωση και τα κράτη μέλη καταπολεμούν την απάτη ή οιαδήποτε άλλη παράνομη δραστηριότητα κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, λαμβάνοντας σύμφωνα με το παρόν άρθρο μέτρα τα οποία θα έχουν αποτρεπτικό χαρακτήρα και θα προσφέρουν αποτελεσματική προστασία στα κράτη μέλη καθώς και στα θεσμικά και λοιπά όργανα και τους οργανισμούς της Ένωσης.

2. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα ίδια μέτρα καταπολέμησης της απάτης κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης με εκείνα που λαμβάνουν για την καταπολέμηση της απάτης κατά των ιδίων οικονομικών συμφερόντων.»

Το ιταλικό δίκαιο

4. Το άρθρο 25 του Συντάγματος ορίζει τα εξής:
«Ουδείς δύναται να στερηθεί τον προβλεπόμενο στον νόμο φυσικό του δικαστή.

Ουδείς δύναται να τιμωρηθεί χωρίς νόμο τεθέντα σε ισχύ πριν από την τέλεση της πράξεως.

Ουδείς δύναται να υποβληθεί στην εφαρμογή μέτρων ασφαλείας, εκτός από τις περιπτώσεις που προβλέπει ο νόμος.»

5. Το άρθρο 157 του codice penale (ποινικός κώδικας), όπως τροποποιήθηκε με τον legge n. 251 (νόμος 251), της 5ης Δεκεμβρίου 2005 (GURI αριθ. 285, της 7ης Δεκεμβρίου 2005) (στο εξής: ποινικός κώδικας), προβλέπει τα εξής:

«Τα εγκλήματα παραγράφονται μετά την παρέλευση χρόνου ίσου με τη μέγιστη διάρκεια της προβλεπόμενης στον νόμο ποινής· σε κάθε περίπτωση, η προθεσμία παραγραφής δεν μπορεί να είναι μικρότερη των έξι ετών για τα εγκλήματα πλην των πταισμάτων και των τεσσάρων ετών για τα πταίσματα, έστω και αν η πράξη τιμωρείται αποκλειστικώς με πρόστιμο.

[...]

6. Το άρθρο 160 του ποινικού κώδικα ορίζει τα εξής:

«Την προθεσμία παραγραφής διακόπτει η έκδοση καταδικαστικής αποφάσεως ή διατάξεως.

Την προθεσμία παραγραφής διακόπτουν και η έκδοση διατάξεως για την επιβολή περιοριστικών όρων και [...] η διάταξη περί διενέργειας προκαταρκτικής εξετάσεως [...].

Η προθεσμία παραγραφής που διακόπηκε αρχίζει εκ νέου από την ημέρα της διακοπής. Αν συντρέχουν περισσότεροι λόγοι διακοπής, η προθεσμία αρχίζει από την επέλευση του τελευταίου λόγου διακοπής· σε κάθε περίπτωση, οι προθεσμίες του άρθρου 157 δεν μπορούν να παραταθούν πέραν των χρονικών ορίων του άρθρου 161, δεύτερο εδάφιο, εξαιρουμένων των εγκλημάτων του άρθρου 51, παράγραφοι 3bis και 3quater, του κώδικα ποινικής δικονομίας.»

7. Το άρθρο 161, δεύτερο εδάφιο, του ποινικού κώδικα προβλέπει τα ακόλουθα:

«Εξαιρουμένης της διώξεως των εγκλημάτων του άρθρου 51, παράγραφοι 3bis και 3quater, του κώδικα ποινικής δικονομίας, η διακοπή της παραγραφής δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να οδηγήσει σε επιμήκυνση της προθεσμίας παραγραφής πλέον του ενός τετάρτου του αρχικού χρόνου παραγραφής [...].

8. Κατά το άρθρο 2 του decreto legislativo n. 74, nuova disciplina dei reati in materia di imposte sui redditi e sul valore aggiunto (νομοθετικό διάταγμα 74 περί θεσπίσεως νέων διατάξεων όσον αφορά τα εγκλήματα που σχετίζονται με τη φορολογία εισοδήματος και τον φόρο προστιθέμενης αξίας), της 10ης Μαρτίου 2000 (GURI αριθ. 76 της 31ης Μαρτίου 2000, στο εξής: διάταγμα 74/2000), όποιος υποβάλλει δολίως ψευδή δήλωση ΦΠΑ με τη χρήση τιμολογίων ή άλλων εγγράφων για ανύπαρκτες συναλλαγές τιμωρείται με στερητική της ελευθερίας ποινή ενός έτους και έξι μηνών έως έξι ετών.

ποινικού νόμου αποκλείει, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα του δικαστή, κατά τη διάρκεια ποινικής διαδικασίας, είτε να επιβάλλει ποινικές κυρώσεις σε συμπεριφορά που δεν απαγορεύεται από εθνικό κανόνα θεσπισθέντα πριν από την τέλεση του εγκλήματος το οποίο αφορά η κατηγορία είτε να επιτείνει το καθεστώς ποινικής ευθύνης αυτών κατά των οποίων στρέφεται μια τέτοια διαδικασία (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 8ης Νοεμβρίου 2016, Oghyanov, C-554/14, EU:C:2016:835, σκέψεις 62 έως 64 καθώς και εκεί παραιθέμενη νομολογία).

58. Συναφώς, όπως διαπιστώθηκε με τη σκέψη 45 της παρούσας αποφάσεως, οι απαιτήσεις της προβλεψιμότητας, της σαφήνειας και της μη αναδρομικότητας που είναι εγγενείς στην αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο» εφαρμόζονται, στο πλαίσιο της ιταλικής έννομης τάξεως, και στο καθεστώς παραγραφής των εγκλημάτων σχετικά με τον ΦΠΑ.

59. Εντεύθεν συνάγεται, αφενός, ότι εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει κατά πόσον η απαιτούμενη σύμφωνα με τη σκέψη 58 της αποφάσεως Taricco διαπίστωση, σύμφωνα με την οποία οι επίμαχες διατάξεις του ποινικού κώδικα αποκλείουν την επιβολή ποινικών κυρώσεων αποτελεσματικού και αποτρεπτικού χαρακτήρα σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων σοβαρής απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, δημιουργεί κατάσταση αβεβαιότητας στην ιταλική έννομη τάξη, όσον αφορά τον καθορισμό του εφαρμοστέου καθεστώτος παραγραφής, παραβιάζοντας την αρχή της σαφούς νομοθετικής προβλέψεως. Αν πράγματι συμβαίνει αυτό, το εθνικό δικαστήριο δεν υποχρεούται να αφήσει ανεφάρμοστες τις επίμαχες διατάξεις του ποινικού κώδικα.

60. Αφετέρου, οι μνημονευόμενες στη σκέψη 58 της παρούσας αποφάσεως απαιτήσεις αποκλείουν, στις διαδικασίες που αφορούν πρόσωπα που κατηγορούνται ότι διέπραξαν εγκλήματα σχετικά με τον ΦΠΑ πριν από την έκδοση της αποφάσεως Taricco, τη δυνατότητα του εθνικού δικαστηρίου να αφήσει ανεφάρμοστες τις επίμαχες διατάξεις του ποινικού κώδικα. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει, με τη σκέψη 53 της εν λόγω αποφάσεως, ότι στα πρόσωπα αυτά είναι δυνατόν να επιβληθούν, λόγω της μη εφαρμογής των διατάξεων αυτών, κυρώσεις τις οποίες θα είχαν αποφύγει κατά πάσα πιθανότητα αν είχαν εφαρμοστεί οι εν λόγω διατάξεις. Συνεπώς, τα εν λόγω πρόσωπα θα μπορούσαν να υπαχθούν αναδρομικώς σε προϋποθέσεις θεμελιώσεως ποινικής ευθύνης αυστηρότερες από αυτές που ίσχυαν κατά τον χρόνο τελέσεως του εγκλήματος.

61. Επομένως, αν το εθνικό δικαστήριο καταλήξει ότι η υποχρέωση να αφήσει ανεφάρμοστες τις επίμαχες διατάξεις του ποινικού κώδικα προσκρούει στην αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο», δεν θα υποχρεούται να συμμορφωθεί προς την υποχρέωση αυτή, ακόμη και αν η τήρησή της θα επέτρεπε να αποφευχθεί κατάσταση εσωτερικού δικαίου μη συνά-

δουσα προς το δίκαιο της Ένωσης (βλ., κατ' αναλογία, απόφαση της 10ης Ιουλίου 2014, Impresa Pizzarotti, C-213/13, EU:C:2014:2067, σκέψεις 58 και 59). Στην περίπτωση αυτή εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη να λάβει τα αναγκαία μέτρα, όπως διαπιστώθηκε με τις σκέψεις 41 και 42 της παρούσας αποφάσεως.

62. Βάσει των προεκτεθέντων, στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 325, παράγραφοι 1 και 2, ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι επιβάλλει στον εθνικό δικαστή να μην εφαρμόσει, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας που αφορά εγκλήματα σχετικά με τον ΦΠΑ, εθνικές διατάξεις περί παραγραφής που εμπίπτουν στο εθνικό ουσιαστικό δίκαιο και εμποδίζουν την επιβολή ποινικών κυρώσεων αποτελεσματικού και αποτρεπτικού χαρακτήρα σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων σοβαρής απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης ή προβλέπουν βραχύτερες προθεσμίες παραγραφής για τις περιπτώσεις σοβαρής απάτης σε βάρος των εν λόγω συμφερόντων σε σχέση με τις περιπτώσεις απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων του οικείου κράτους μέλους, εκτός αν μια τέτοια μη εφαρμογή συνεπάγεται παραβίαση της αρχής «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο», λόγω ελλείψεως σαφήνειας του εφαρμοστέου νόμου, ή λόγω αναδρομικής εφαρμογής νομοθεσίας που επιβάλλει αυστηρότερες προϋποθέσεις θεμελιώσεως της ποινικής ευθύνης σε σχέση με αυτές που ίσχυαν κατά τον χρόνο τελέσεως του εγκλήματος.

Επί του τρίτου ερωτήματος

63. Λαμβανομένης υπόψη της απαντήσεως που δόθηκε στο πρώτο και στο δεύτερο ερώτημα, παρέλκει η απάντηση στο τρίτο ερώτημα.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Λίγο πριν την εκπνοή του έτους 2017 το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου εξέδωσε σε τμήμα μειζονος σύνθεσης τη σημαντικότερη ίσως απόφαση της χρονιάς. Παρ' ότι μια τέτοια εκτίμηση εμπεριέχει βεβαίως στοιχεία υποκειμενικότητας, είναι πολλά τα χαρακτηριστικά της απόφασης που συνηγορούν υπέρ της θέσης αυτής. Ειδικότερα η σχολιαζόμενη απόφαση αποτελεί την τελευταία λέξη στο φορτισμένο διάλογο μεταξύ των συνταγματικών δικαστηρίων των κρατών μελών και του Δικαστηρίου της Ένωσης. Αντικείμενο του διαλόγου εν προκειμένω, σε πρώτο επίπεδο, ο συγκερασμός δύο αντίρροπων επιδιώξεων· από τη μια η αποτελεσματική καταπολέμηση της απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης και από την άλλη η τήρηση αρχών συνταγματικής περιοχής των κρατών μελών, όπως αυτής της απαγόρευσης αναδρομικότητας ποινικών διατάξεων. Σε ένα δεύτερο εντούτοις επίπεδο, αντικείμενο του διαλόγου αποτελεί η διαδικασία συνταγματοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ο διαρ-

κώς υποβόσκων κίνδυνος για ρωγμές στην ενότητα του ευρωπαϊκού δικαίου.

Ιταλικά δικαστήρια κλήθηκαν να αποφανθούν επί ποινικών διώξεων κατά προσώπων που κατηγορούνταν για σοβαρά εγκλήματα σχετικά με το ΦΠΑ. Εξαιτίας των κανόνων του ιταλικού δικαίου αναφορικά με την έναρξη, λήξη και αναστολή της προθεσμίας παραγραφής, τα εγκλήματα των κατηγορούμενων κινδύνευαν να κριθούν παραγεγραμμένα και άρα να μείνουν ατιμώρητα. Εντούτοις, τα ιταλικά δικαστήρια είχαν τη δυνατότητα να θέσουν εκποδών τους εθνικούς κανόνες περί παραγραφής εφαρμόζοντας το διατακτικό της απόφασης του ΔΕΕ στην απόφαση Taricco της 8ης Σεπτεμβρίου 2015 (C-105/14, Αρμενόπουλος 11/2015, σελ. 1962-1971), που αφορούσε ακριβώς αυτούς τους κανόνες.

Με την απόφαση Taricco, το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 325 ΣΛΕΕ, σύμφωνα με το οποίο η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη οφείλουν να καταπολεμούν την απάτη ή οιαδήποτε άλλη παράνομη δραστηριότητα κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης και να προστατεύουν αποτελεσματικά τα εν λόγω συμφέροντα. Ειδικότερα, με την απόφαση εκείνη, το Δικαστήριο έκρινε ότι ο ιταλικός νόμος περί παραγραφής των εγκλημάτων σχετικά με το ΦΠΑ είναι δυνατόν να προσκρούει στο άρθρο 325 ΣΛΕΕ, από τη στιγμή που αποκλείει την επιβολή κυρώσεων αποτελεσματικού και αποτρεπτικού χαρακτήρα σε μεγάλο αριθμό περιπτώσεων σοβαρής απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης. Σπουδαιότερα, το Δικαστήριο έκρινε ότι τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να εξασφαλίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή του άρθρου 325 ΣΛΕΕ, αφήνοντας, εν ανάγκη, ανεφάρμοστους τους κανόνες περί παραγραφής.

Η απόφαση Taricco του ΔΕΕ χαρακτηρίστηκε ρηξικέλευθη, διότι το Δικαστήριο ανέτρεψε αναδρομικά το χρόνο παραγραφής των αδικημάτων σε εκκρεμή ποινική δίκη. Για το λόγο αυτό δεν έτυχε ομοιόμορφης υποδοχής από τα ιταλικά δικαστήρια. Επιχειρώντας να εφαρμόσουν το διατακτικό της παραπάνω απόφασης, κάποια ιταλικά δικαστήρια εκτίμησαν ότι το καθεστώς παραγραφής είναι εγγενώς δικονομικής φύσεως, επομένως η κάμψη του δεν θίγει τα θεμέλια του ποινικού δικαίου, ούτε παραβιάζει την αρχή «ουδέν εγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο» και παρέλκει η υποβολή ζητήματος συνταγματικότητας στο Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο). Την ίδια στιγμή, άλλα ιταλικά δικαστήρια έκριναν ότι οι αρχές που απορρέουν από την απόφαση Taricco θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε παραβίαση της αρχής «ουδέν εγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο», που κατοχυρώνεται στο ιταλικό Σύνταγμα. Τα δικαστήρια αυτά θεώρησαν ότι οι κανόνες περί παραγραφής υπόκεινται στους κανόνες της προβλεψιμότητας και αποτελούν μέρος του ουσιαστικού ποινικού δικαίου και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κατηγο-

ρουμένων. Αυτά τα δικαστήρια απευθύνθηκαν προς το Corte costituzionale, που επιβεβαίωσε ότι πράγματι η εν λόγω κρίση του ΔΕΕ ενδέχεται να παραβιάζει την αρχή που επιτάσσει -μεταξύ άλλων- οι ποινικές διατάξεις να μην είναι ασαφείς και να μην έχουν αναδρομική ισχύ. Το ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο απέστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ διατυπώνοντας αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον η απορρέουσα από την απόφαση Taricco λύση είναι συμβατή με τις υπέρτατες αρχές της ιταλικής συνταγματικής τάξης και το σεβασμό των αναπαλλοτριώτων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Με την απόφαση περί παραπομπής, το Corte costituzionale δεν υπέβαλε μόνο τρία προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο αλλά ταυτόχρονα υπέβαλε και κάποιες συμβουλευτικές παρατηρήσεις ως προς τον τρόπο με τον οποίο το ΔΕΕ θα έπρεπε να διατυπώσει την απάντησή του. Προειδοποίησε δε ταυτόχρονα ότι, σε περίπτωση που η απάντηση αυτή δεν ήταν η αναμενόμενη, το ίδιο θα δρομιολογούσε τη λεγόμενη διαδικασία των εξ αντιδιαστολής ροίων, που επιτρέπει περιορισμό στην υπεροχή του ενωσιακού δικαίου προκειμένου να διαφυλαχθούν θεμελιώδεις αξίες της ιταλικής δημοκρατίας. Ειδικότερα, το Corte costituzionale εξέθεσε με επιτακτικό τρόπο, ότι, στην περίπτωση που το Δικαστήριο διατηρήσει, χωρίς να αναδιατυπώσει, την ερμηνεία του άρθρου 325 ΣΛΕΕ που παρέσχε με την απόφαση Taricco, τότε το ίδιο θα μπορούσε να κηρύξει τον εθνικό νόμο που κυρώνει τη Συνθήκη της Λισαβώνας αντίθετο προς τις υπέρτατες αρχές της συνταγματικής τάξεως της Ιταλικής Δημοκρατίας(!). Υπό αυτή την έννοια η αίτηση προδικαστικής απόφασης αντιστοιχεί με το προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το Bundesverfassungsgericht (Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας) στο πλαίσιο της υπόθεσης Gauweiler, επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση του ΔΕΕ της 16ης Ιουνίου 2015 (C-62/14, Αρμενόπουλος 8/2015, σελ. 1390-1404).

Στην πολυαναμενόμενη απάντησή του το Δικαστήριο επισημαίνει ότι το άρθρο 325 ΣΛΕΕ επιβάλλει στα κράτη μέλη υποχρεώσεις προς επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος μη υποκειμένες σε οποιαδήποτε αίρεση όσον αφορά την εφαρμογή τους. Κατά συνέπεια, τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να εξασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα των υποχρεώσεων που απορρέουν από το άρθρο 325 ΣΛΕΕ, μεταξύ άλλων εφαρμόζοντας τις αρχές που διατυπώνονται με την απόφαση Taricco. Επιπλέον, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι εναπόκειται, καταρχάς, στον εθνικό νομοθέτη να προβλέψει κανόνες περί παραγραφής παρέχοντας τη δυνατότητα εκπλήρωσης των υποχρεώσεων που απορρέουν από το άρθρο 325 ΣΛΕΕ.

Εντούτοις, το Δικαστήριο διαπιστώνει στη συνέχεια ότι, κατά το ιταλικό δίκαιο, η παραγραφή μπορεί πράγματι υπάγεται στο ουσιαστικό δίκαιο, γεγονός που δεν του ήταν γνωστό όταν εξέδωσε την απόφαση Taricco. Συνεπώς, στο ιταλικό νομικό σύστημα οι κανόνες περί

παραγραφής εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της αρχής «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο». Στο πλαίσιο αυτό, το ΔΕΕ υπενθυμίζει, από τη μια, τις απαιτήσεις προβλεψιμότητας, σαφήνειας και μη αναδρομικότητας του ποινικού νόμου οι οποίες απορρέουν από την αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο», που κατοχυρώνεται με το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και με την ΕΣΔΑ. Από την άλλη, επισημαίνει το γεγονός ότι η αρχή αυτή κατέχει σημαντική θέση τόσο στα κράτη μέλη όσο και στην έννομη τάξη της Ένωσης και επομένως αναδεικνύεται σε γενική αρχή του ενωσιακού δικαίου. Συνεπώς, η υποχρέωση διασφάλισης αποτελεσματικής είσπραξης των ιδίων πόρων της Ένωσης, η οποία απορρέει από το άρθρο 325 ΣΛΕΕ, δεν μπορεί να αντιστρατεύεται την αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο» και υποχωρεί έναντι της τελευταίας. Κατά λογική συνέχεια, το Δικαστήριο καταλήγει στο συμπέρασμα ότι, όταν, στο πλαίσιο διαδικασιών που αφορούν πρόσωπα που κατηγορούνται ότι διέπραξαν εγκλήματα σχετικά με το ΦΠΑ, εθνικό δικαστήριο θεωρεί ότι η υποχρέωση αποτελεσματικής προάσπισης των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης, ακόμα και δια της κάμψης των κανόνων της παραγραφής, προσκρούει στην αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο», τότε δεν θα υποχωρεί να συμμορφωθεί προς την υποχρέωση αυτή, ακόμη και αν η τήρησή της θα επέτρεπε να αποφευχθεί κατάσταση εσωτερικού δικαίου μη συνάδουσα προς το δίκαιο της Ένωσης.

Σε πρακτικό επίπεδο, η στενή σχέση της σχολιαζόμενης απόφασης με την υπόθεση Taricco, καθιστά την πρώτη παρακολούθηση της δεύτερης και δεν θα μας εξέπλησσε εάν έμενε γνωστή ως «Taricco II». Σε ουσιαστικό επίπεδο, η σχολιαζόμενη θα μπορούσε να μείνει γνωστή ως η απόφαση με την οποία το Δικαστήριο υπαναχώρησε, μετέστρεψε τη νομολογία του και ανέτρεψε απόφασή του που είχε εκδώσει πριν από μόλις δύο έτη.

Παρ' ότι ο Γάλλος Γενικός Εισαγγελέας Yves Bot σήκωσε το γάντι στην προειδοποίηση του ιταλικού συνταγματικού δικαστηρίου και πρότεινε προς το Δικαστήριο να εμείνει στα συμπεράσματά του της υπόθεσης Taricco I, το Δικαστήριο υπαναχωρεί και ανασκευάζει την προηγούμενη κρίση του. Στη σκέψη 28 εισάγει το πρώτο στοιχείο που προλειάνει τη διαφοροποίησή του, αναφέροντας ότι οι ιδιαιτερότητα της ιταλικής έννομης τάξης που προκάλεσαν την παρέμβαση του ιταλικού συνταγματικού δικαστηρίου δεν ήταν γνωστές στο ΔΕΕ όταν εξέδιδε την απόφαση Taricco I. Συνεχίζει στις σκέψεις 46 και 48 με την επισήμανση ότι πρωταρχικό καθήκον των ποινικών δικαστηρίων είναι ο σεβασμός των θεμελιωδών δικαιωμάτων των κατηγορουμένων που απορρέουν από την αρχή «ουδέν έγκλημα, ουδεμία ποινή χωρίς νόμο». Καθόσον στο πλαίσιο της ιταλικής έννομης τάξης οι διατάξεις για την παραγραφή εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της ως άνω αρχής (σκ. 58),

τα ιταλικά δικαστήρια δεν υποχρεούνται να παραμερίσουν τις διατάξεις για την παραγραφή, ακόμα κι αν αυτό επιβαλλόταν από την απόφαση Taricco I και την υποχρέωση σεβασμού του ενωσιακού δικαίου (σκ. 61).

Σαφέστατα η υπαναχώρηση του Δικαστηρίου ισχυδυναμεί με μια ρωγμή στην ενότητα της εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου: τα ιταλικά δικαστήρια δεν υποχρεούνται να εφαρμόσουν το διατακτικό μιας απόφασης του ΔΕΕ. Προς αντιστάθμισμα αυτής της «απώλειας» ως προς την υπεροχή του ενωσιακού δικαίου, το ΔΕΕ, αφενός, φέρνει στο προσκήνιο τις ευθύνες του εθνικού νομοθέτη: εναπόκειται στον εθνικό νομοθέτη να προβλέψει κανόνες παραγραφής που σέβονται τις υποχρεώσεις που διαθέτουν τα κράτη μέλη δυνάμει του άρθρου 325 ΣΛΕΕ, όπως αυτές ερμηνεύτηκαν με την απόφαση Taricco I (σκ. 41, πρώτο εδάφιο), και πιθανή αποτυχία του θα μπορούσε να καταλογιστεί στο κράτος αλλά όχι στους ιδιώτες που βρίσκονται κατηγορούμενοι ενώπιον ποινικών δικαστηρίων (σκ. 61, πρώτο εδάφιο). Αφετέρου, το Δικαστήριο αποφεύγει το σκόπελο του σεβασμού της συνταγματικής ταυτότητας της Ιταλίας, όπως το κάλεσε να πράξει το παραπέμπον δικαστήριο. Το ΔΕΕ απαντάει ότι ο σεβασμός των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου αποτελεί κοινή συνταγματική παράδοση των κρατών μελών (σκ. 53) και δεν υπάγει αυτόν στο πεδίο της συνταγματικής ταυτότητας ενός μόνο κράτους μέλους. Με τον τρόπο αυτό το Δικαστήριο του Λουξεμβούργου δείχνει ότι δεν οδηγούν όλοι οι δρόμοι στη Ρώμη επαναπροσδιορίζει τη θέση του υπό το φως του άρθρου 6 της ΣΕΕ και προωθεί την «συνεργατική» συνταγματοποίηση της Ένωσης μέσω του εμπλουτισμού των ενωσιακών συνταγματικών εγγυήσεων υπέρ των πολιτών αντλώντας από τις κοινές εθνικές συνισταμένες των κρατών μελών.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΤΑΚΗΣ

**ΔΕΕ της 20^{ης} 12.2017
(υπόθεση C-434/15)**

**Asociacion Profesional Elite Taxi κατά Uber
Systems Spain SL**

«Προδικαστική παραπομπή - Άρθρο 56 ΣΛΕΕ - Άρθρο 58, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ - Υπηρεσίες στον τομέα των μεταφορών - Οδηγία 2006/123/ΕΚ - Υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά - Οδηγία 2000/31/ΕΚ - Οδηγία 98/34/ΕΚ - Υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας - Υπηρεσία διαμεσολάβησης στο πλαίσιο της οποίας, μέσω μιας εφαρμογής για έξυπνα τηλέφωνα, διευκολύνεται έναντι αμοιβής η επικοινωνία μεταξύ μη επαγγελματιών οδηγών που χρησιμοποιούν δικό τους όχημα και ατόμων που επιθυμούν να μετακινηθούν εντός πόλης - Απαίτηση κατοχής άδειας»